

Middeleeuwse vondsten uit Herentals

Hendrik Van Caelenberghe

riemtong met gesp einde 13^e begin 14^e eeuw: lengte 6,8 cm

Bij de heraanleg van de markt te Herentals in 2004 werd een gedeelte van de grond afgevoerd naar het gronddepot van De Peuter. Bij onderzoek van deze grond ontdekte ik middeleeuwse scherven. Omdat de grond hier op een hoop werd gestockeerd, vroeg ik om deze met een bulldozer over een groter oppervlak te verdelen.

Hierbij kon ik enkele munten en andere materialen waaronder veel scherven recupereren. De munten dateren uit het 3^e kwart van de 13^e eeuw.

In deze eeuw was het dat Hendrik I, hertog van Brabant, Herentals als stad erkende in oktober 1209. Rond 1250 werd er een gasthuis opgericht en iets later rond 1266 het oude begijnhof aan de Nete. In 1303 ontving de stad van Hertog Jan II een “stadskeure”, die als een soort stedelijke grondwet tot aan het einde van het Ancien Régime de basis zou zijn voor de stedelijke administratie, wetgeving en rechtspraak.

De numismatische vondsten dateren van voor de periode van de hoogconjunctuur (tweede helft van de 14de eeuw). Het zijn dus vondsten uit de beginperiode van Herentals als stad. Voor de numismatiek zijn deze munten heel belangrijk aangezien zij duidelijk de invloed aantonen van de Franse en Engelse muntcirculatie in onze gewesten. (zie verder bij de bespreking van de onderlinge munten)

Op economisch vlak moet Herentals nog voor het einde van de 13de eeuw reeds een aanzienlijke positie hebben bekleed in het hertogdom. De middeleeuwse welvaart van de stad was uiteraard zeer nauw verbonden met de toenmalige bloei van de plaatselijke lakennijverheid.

Eind de jaren tachtig had ik de mogelijkheid om een laatste restant van de middeleeuwse stadsomwalling gelegen aan de Nonnenvest te bezoeken. Hierbij vond ik een sterling van de Engelse koning Edward II. Herentals verkreeg het recht om vestingen, wallen en poorten op te richten. Het is niet bekend wanneer deze omwalling tot stand is gekomen. Dit gebeurde ten laatste in de 14^e eeuw want Bovenpoort en Zandpoort worden voor het eerst vermeld in 1361 en 1402. De stadsversterking bestond grotendeels uit aarden wallen met een gracht aan de voet ervan. Ze werden beplant om verstuiving tegen te gaan. De Nonnenvest is een volledig begroeide aarden wal die een maximale hoogte van 12 meter bereikt.

Een sterling van Jan I hertog van Brabant (1268 - 1294)

sterling geslagen tussen 1268 - 1294
voorzijde: gedeeld wapenschild van Brabant/Limburg
tekst: DVX/LIMB/VRGIE
hertog van Limburg
keerzijde: lang gevoet kruis dat de legende doorsnijdt
tekst: DVX/BRA/BAN/TIE
hertog van Brabant
gewicht: 0.76 gram – diameter: 1.8 cm

Voor een leek is het begrip ‘sterling’ (of esterlin) moeilijk te vatten; toch vinden we heden ten dage de naam nog terug als we spreken over het ‘pond sterling’, de Engelse eenheidsmunt.

De sterling was een middeleeuwse Engelse munt die uitgroeide tot internationale handelsmunt. Om ook buiten het eigen gebied van uitgifte aanvaard te worden, moest een munt aan een aantal voorwaarden voldoen met betrekking tot haar gewicht, gehalte en waarde en diende ze over een ruime bekendheid te beschikken. Vanaf het einde van de 12de eeuw voldeed de Engelse sterling hieraan ruimschoots; deze munt genoot in heel Noordwest – Europa de reputatie een betrouwbare en sterke zilvermunt te zijn, in tegenstelling tot de munten (denieren en mailles) van het vasteland die gaandeweg sterk in waarde waren gedaald. Deze munt dankte zijn bekendheid aan de wolhandel. De kooplieden van het vaste land dienden voor hun wolaankopen hun lichte penningen of zilveren baren om te wisselen tegen Engelse sterlingen. Bij hun terugkomst lieten zij hun surplus aan Engels geld niet steeds omsmelten tot plaatselijk geld, maar gaven er soms de voorkeur aan de vreemde munten op te potten tot de volgende reis.

Weldra groeide het besef bij plaatselijke vorsten (oa. de Hertog van Brabant) en kooplui dat aanzienlijke besparingen en winsten konden worden gerealiseerd door zelf in eigen streek sterlingen te slaan in plaats van ze in de Engelse muntateliers aan te kopen.

Vanaf omstreeks 1270 sloegen ze dan ook, naast de gewone lichte penningen, munten ter waarde van één sterling. Deze imitatiesterlingen hadden hetzelfde gewicht en gehalte als hun buitenlandse modellen. De beeldenaars waren op de voorzijde zeer gevarieerd: sommige vertoonden net zoals de Engelse een aanzienlijke koningsbuste of een variëteit hiervan, anderen zoals de gevonden sterling toonden een heel eigen beeldenaar.

3 tourse denieren geslagen onder koning Louis IX van Frankrijk (1226-1270)

Denieren geslagen tussen 1226 en 1270

Voorzijde: een kort Grieks kruis binnen een cirkel

Tekst: LVDOVICVS REX

Lodewijk koning

Keerzijde: schematische weergave van een kerkgebouw of stadspoort; deze afbeelding symboliseert de stad Tours

Tekst: TVRONIS CIVI (afbeelding 1) gewicht 0.43 gr – diameter 1.8 cm

TVRONIS CIVIS (afbeelding 2) gewicht 0.78 gr – diameter 1.8 cm

TVRONIS CIVI (afbeelding 3) gewicht 0.58 gr – diameter 1.8 cm

Stad Tours

Je zal je wellicht afvragen hoe komen die 3 Franse munten hier terecht in Herentals.

Dit is heel eenvoudig te verklaren door het feit dat er allerlei zilveren munten circuleerden in Brabant ter waarde van meestal 1 denier of een ½ denier (ook obool genoemd). Het voordeel van deze Franse munt is dat deze groter was dan de Brabantse denier en aldus gemakkelijker te hanteren was in de geldcirculatie. Deze denier vertegenwoordigde 1/12 van een nieuwe grote zilvermunt namelijk de Tourse groot die Louis IX na 1260 in omloop bracht en al heel snel zeer populair werd. Deze denieren bleken door het lage zilveragehalte zeer snel donker van kleur te worden waardoor ze in de volksmond ‘zwarte tournoisen’ werden genoemd.

De sterling hiervoor besproken paste ook perfect in dit muntstelsel en had een waarde van 1/3 groot of 4 denieren.

Een loodtinnen penning

Loodtinnen penning einde 13^e eeuw

ene zijde: schild met kruis

andere zijde: lelie in volle veld

gewicht: 1.2 gram – diameter: 1.8 cm

Tussen de vondsten uit het centrum van Herentals is ook een loodtinnen penning aanwezig die dateert uit dezelfde periode als de munten. Deze penning vertoont langs de ene zijde een wapenschild en langs de andere kant een fleur de lis of lelie. Misschien werd deze penning geslagen in opdracht van de stad Herentals en werd deze gebruikt als een soort pseudo-munt of als een toegangsbewijs om de stad te betreden.

Een penny (sterling) van Edward II koning van Engeland (1307 - 1327)

penny (sterling) geslagen tussen 1310 – 1314
voorzijde: gekroonde buste van de koning in vooraanzicht
tekst: EDWAR ANGL DNS HYB
Edward koning van Engeland en heer van Ierland
keerzijde: lang gevoet kruis dat de legende doorsnijdt
tekst: VILL/SCIE/DMV/NDI
Stad Bury St. Edmunds
gewicht: 1.3 gram – diameter: 2 cm

Zoals hiervoor geschreven is niet exact geweten wanneer de middeleeuwse stadsomwalling is gebouwd. Omdat deze munt is geslagen tussen 1310 en 1314 mag er worden verondersteld dat de omwalling rond deze tijdsperiode of mogelijks iets later rond 1320 reeds was tot stand gekomen. Deze sterling (in dit geval een echte sterling en geen imitatie zoals deze van Jan II) vertoont langs de voorzijde de gekroonde buste van de regerende vorst. Deze munt paste perfect in het toenmalige monetair systeem. Immers de vader van Edward II, Edward I had een einde gemaakt aan de begrijpende houding van de Engelsen ten opzichte van de buitenlandse imitatiesterlingen (deze waren van mindere kwaliteit dan de echte Engelse). In 1299 werd de koers van een continentale sterling vastgelegd op $\frac{1}{2}$ van een Engelse en kort nadien werden ze uit de omloop genomen. Hen uit de omloop bannen, was relatief gemakkelijk vermits de toenmalige, continentale sterlingen de graaf of de hertog blootshoofds of getooid met een bloemenslinger afbeeldden, terwijl de Engelse sterlingen een gekroonde buste in vooraanzicht vertoonden.

Referentiewerken:

- Een munt voor Europa - Gemeentekrediet 1991
- Beschermd Cultuurpatrimonium in de provincie Antwerpen uitgave 1987
- Les monnaies des comtes de Louvain et des ducs de Brabant (1045-1467) par J. De Mey 1987
- Sanctus Meer dan 500 heiligen herkennen door Jo – Alfons Claes en Kathy Vincke 2003
- Coins of England & the United Kingdom – 14th Edition 1975
- Klinkende munt – Geschiedenis van het geld in de Lage Landen Elsevier 1985
- Herentals – Goris 1981